

Michel G. Koimzoglu Geschichte der griechisch-orientalischen Kirchengemeinde zum heil. Georg in Wien. Wien 1912. Buchdruckerei Arthur Stern. Wien VI. 113 801 σελ. 56.

Αἱ δύο ἐν Βιέννῃ ἑλληνικαὶ ἐκκλησίαι, ἡ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὴν ἀνήκουσιν οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, καὶ ἡ τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ τῶν Αὐστριακῶν ὑπήκοων, συγκεντροῦσιν ἐν ἑαυταῖς σύμπαταν τὴν ἐν Βιέννῃ ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἀμφοτέρων δὲ ἡ ἱστορία εἶνε ἀξία προσοχῆς, ὡς ἀμφοτέρων τὰρχεῖα παρέχουσι πλούσιον ὑλικὸν πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἱστορίας ταύτης, καθ' ἃ γινώσκομεν ἐξ αὐτοψίας. Ἄλλ' ἡ μὲν τῆς Ἁγίας Τριάδος δύναται νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον συγχωρευομένη μετὰ τῆς ἱστορίας αὐτῆς τῆς Βιέννης, ἥς ὀλοκληρωτικὸν μέρος ἀποτελοῦσιν οἱ εἰς τὴν αὐστριακὴν ὑπήκοότητα στοιχήσαντες Ἕλληνας, ἡ δὲ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἀντικατοπτρίζει μέρος τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Ἐν αὐτῇ καὶ περὶ αὐτὴν παρακολουθοῦμεν διὰ τῶν χρόνων τοὺς παλμοὺς τῶν ὑποδοῦλων Ἑλλήνων, ἀναπνεόντων ἐν μέσῳ τῆς ἀνέσεως, τῆς εὐμαρείας, τοῦ πλουτισμοῦ ἐν ἐνὶ τῶν σπουδαιότερων κέντρων τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας καὶ εὐχομένων, ἐν μέρει δὲ καὶ συναπεργαζομένων τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ. Ὁ Ἕλλην κληρικός ὁ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ προϊστάμενος τοῦ ποιμανίου τῶν ὀρθοδόξων, ὁ Ἕλλην ἔμπορος, ὁ Ἕλλην τυπογράφος, ὁ Ἕλλην λόγιος τῆς Βιέννης τάσσεται ἐν ἡμέραις πικρᾶς δουλείας τῶν ὁμογενῶν μεταξὺ τῶν κυριωτάτων παραγόντων τῆς ἐθνικῆς παλλιγγενεσίας.

Εὐλόγως λοιπὸν ὁ κ. Μιχαὴλ Κοῦμτζόγλου, ἀντίκων εἰς ἓνα τῶν ἐπιφανῶν ἑλληνικῶν οἰκῶν τῆς Βιέννης, ἐθεώρησε χρήσιμον ἅμα καὶ πατριωτικὸν νὰ παράσχῃ εἰκόνα ζωηρὰν τοῦ ἐθνικοῦ τούτου ἔργου τοῦ συνδεομένου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

Τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ ἀρχεται ὁ κ. Κοῦμτζόγλου διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν κατὰ τὴν βυζαντιακὴν περιόδον καὶ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας σχέσεων τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Βιέννην, δεικνύων ἰδίως τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τὴν βιενναίαν κοινωνίαν. Ἀξιόλογα ἐπεισόδια ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἱστορουμένων εἶνε τὰ περὶ τοῦ ἐξ Ἑλλήνων ἔλκοτος τὸ γένοσ ἐπὶ τῆς πρώτης ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκίας τῆς Βιέννης Παύλου Wakitsch (Βάκη;) καὶ τὸ ἱστόρημα ἐξ οὗ κατὰ παράδοσιν ἔρμη-

νεύεται ἡ προέλευσις τοῦ ὀνόματος τοῦ πανδοχείου Küß den Pfen-nighaus ("Ἀσπασαι τὸν οἶκον τοῦ λεπτοῦ), ὅπερ ὑπῆρξε μία τῶν πρώτων κτήσεων τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς Βιέννης.

Τρὸς Ἑλληνας ἤγαγεν ἑνωρὶς ἤδη εἰς Βιέννην ἢ μετὰ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἐμπορία. Ἄλλ' οὗτοι ἦσαν τὸ κατ' ἀρχὰς σποράδες καὶ δὲν συνεκρότουσιν ἰδίαν κοινότητα. Καὶ γίνεται μὲν ἐν τινὶ ἀναφορᾷ πρὸς τὸν παρὰ τῇ βιενναίᾳ αὐτῇ πρεσβευτῆν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Ἰωάννην Μαυρογένην ἐν ἔτει 1814 μνεία τῆς ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος ἐν Βιέννῃ ὑπάρξεως τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα εἶνε λίαν ἀμφίβολον, οὐδ' ἀποδείκνυεται ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν καὶ τῶν σωζομένων ἐγγράφων. Ὁμοίως δὲ δὲν σώζεται ἐγγράφον μνημονευόμενον ἐν ἄλλῳ μεταγενεστέρῳ, καθ' ὃ τὰ πρῶτα προνόμια τὰ δοθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Καρόλου Σ' κατ' εἰσήγησιν τοῦ πρίγκιπος τῆς Σαδουθίας. Μόνον δ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου τοῦ 1726, ἐν ᾧ ἡ ἀνωτέρω μνεία, γίνεται ὀηλον, ὅτι αἱ αὐστριακαὶ ἀρχαὶ εἶχον γινῶσιν τῆς ἤδη ἀπὸ μακροῦ ἐν Βιέννῃ ὑπάρξεως ἑλληνικῆς κοινότητος. Ἡδὴ δὲ, μάλιστα δὲ μεταξὺ τοῦ 1742 καὶ τοῦ 1746 καὶ μετὰ μικρὰν ἀνάπαυλαν πάλιν μέχρι τοῦ 1776, διήρκεσαν μακροὶ ἀγῶνες ἐναντίον τῶν Σέρβων, ἀγωνιζομένων νὰ ἰδιοποιηθῶσι τὸν πρῶτον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἑλληνικὸν εὐκτήριον οἰκίσκον. Ἀλλὰ τέλος ἀνεγνωρίσθη ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς κοινότητος καὶ τῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν τῇ 2 Μαρτίου 1776 ἔ. ν. χορηγηθέντων ὑπὸ τῆς Μαρίας Θηρεσίας προνομίων, αὐτὴν ἀποτελοῦσι τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς κοινότητος. Ἀνενεώθησαν δὲ τὰ προνόμια ταῦτα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ Β' τῇ 3 Αὐγούστου 1782 ἔ. ν., τοῦ Λεοπόλδου Β' τῇ 30 Νοεμβρίου 1791 ἔ. ν. καὶ τοῦ Φραγκίσκου τῇ 10 Ἰανουαρίου 1794 ἔ. ν.

Ὁ συγγραφεὺς παρακολουθεῖ ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου συντόμως τὴν ἱστορίαν τῆς κοινότητος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐμπορίαν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἧς παρέχει ὠραίαν εἰκόνα, μάλιστα δὲ πρὸς τὸν πνευματικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων ἐν Βιέννῃ. Ἐκτίθενται δὲ ταῦτα ἐπὶ τῇ βάσει μὲν τῶν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς ἐκκλησίας ἐγγράφων καὶ ἄλλων ἀρχεακῶν μαρτυριῶν, ἀλλ' ἐν συντομίᾳ. Μακρότερος δ' ἐπιφυλάσσεται λόγος εἰς τὴν ἐπίδειξιν τῶν ἀνδρῶν τῶν

ὅπως δὴ ποτε ὀρασάντων ἐν μέσῳ τῆς ἐλληνικῆς κοινότητος ἢ ἄλλως πρὸς αὐτὴν συνδεομένων, καὶ ἀντιπαρέρχονται πρὸ ἡμῶν ὁ Ῥήγας, ὁ ἐν σχέσει πρὸς τοὺς Βιενναίους Ἑλληνας εὐρισκόμενος Κοραΐς, ὁ Δημήτριος Λάσκαρης, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Κοκκινάκης, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Ἀνθίμος Γαζής, οἱ ἀδελφοὶ Πούλιου, ὁ ἄλλοτε διευθυντὴς τῆς ἐν Βιέννῃ Αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης Καραϊαῦ (Καραγιάννης), ὁ Βούρος, ὁ Ποτλῆς, ὁ Στέργιος Δούμπας, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ Γ'.

Ἡ μονογραφία τοῦ κ. Κοιμτζόγλου δὲν ἐξαντλεῖ τὸ θέμα πολλοὺ γε καὶ δεῖ. Συμπληρώσεις δ' αὐτῆς δύναται νὰ εἴρῃ ὁ ἀναγνώστης ἐν τοῖς γραφείοις ὑφ' ἡμῶν (Ἴδε Νέου Ἑλληνομνήμωνος Τόμ. Η', 1911, σ. 290 κ. ἑ.— Λόγοι καὶ ἀναμνήσεις ἐκ τοῦ Βορρά, 1909 σ. 66 κ. ἑ.).

Ἐπιφυλασσόμεθα δ' ἡμεῖς καὶ ἄλλο ὕλικόν νὰ ἐκδώσωμεν ἐκ τῶν ἴδῃ, γενομένων ὑφ' ἡμῶν ἐρευνῶν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν τῷ Δημοσίῳ ἀρχεῖῳ τῆς Βιέννης, ἐξ οὗ σὺν τοῖς ἄλλοις ἀξιολογώτατα μακθάνομεν περὶ τοῦ Μαρκίδου Πουλίου καὶ τῆς Ἐφημερίδος αὐτοῦ. Ἄλλ' ἡ σημασία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλληνικῆς κοινότητος τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἶνε τοιαύτη διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τουρκοκρατουμένου ἐλληνισμοῦ, ὥστ' εὐχταία εἶνε ἢ ὡς εὐρυτάτη ἐξερεύνησις τοῦ ὅλου τῶν ἀρχείων τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν καὶ ἄλλων πηγῶν λεπτομερῆς ἐξιστορήσις τῶν κατ' αὐτὴν.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κοιμτζόγλου κοσμεῖται καὶ ὑπ' ἀξιολόγων εἰκόνων τοῦ Ῥήγα, τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ Ἀνθίμου Γαζή, τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ τοῦ Ἰωακείμ Γ', τοῦτο μὲν ὡς νεαροῦ διακόνου ἐν Βιέννῃ, τοῦτο δ' ὡς γηραίου πατριάρχου. Μετὰ λύπης δὲ δὲν εἶδομεν γινομένην μνείαν τοῦ Θεαγένους Λιθαδά. Ἄλλ' εἶνε κρίμα, ὅτι ὁ συγγραφεὺς δὲν ἐδήλωσε ποῦ κείνται τὰ πρωτότυπα τῆς εἰκόνας τοῦ Ῥήγα, παριστανούσης αὐτὸν νεαρὸν καὶ φέροντα κιθάραν, ὅπως δὲ διαφόρου τῶν ἄλλων γνωστῶν εἰκόνων τοῦ πρωτομάρτυρος, περὶ ὧν ἴδε τὰ ὑφ' ἡμῶν γεγραμμένα ἐν ταῖς Μικταῖς σελίδαι (Ἐν Ἀθήναις. 1905 σ. 631 κ. ἑ.), τῆς τοῦ Δούκα, περὶ ἧς σημειοῦναι μόνον ὅτι εἶνε εἰλημμένη, ἐξ ἀρχαίας ξυλογραφίας, καὶ τῆς τοῦ Γαζή.

Ἐν τέλει θεωροῦμεν πρόσφορον νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς ὅσα ὀρθότατα ἐν ἐπιλόγῳ τοῦ βιβλίου παρατηρεῖ ὁ κ. Κοϊμπζόγλου περὶ τῆς κατὰ μικρὸν λησμοσύνης τῆς ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς πατρῴου γλώσσης παρὰ τοῖς νῦν ἀπαρτίζουσι τὴν ἑλληνικὴν κοινότητα Βιέννης, ἧς ἔτι ὀδυνηροτέραν ἀπεκομίσασαμεν ἡμεῖς τὴν αἰσθησὶν ἐν Βουδαπέστη πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων. Τὸ δὲ παρατήρημα τοῦ συγγραφέως ἄς θεωρηθῆ ὡς κόλαφος καὶ κατ' ἐκείνων τῶν ἀλλαγῶν ἐν τῇ ξένη διαδιούντων ὁμοθεσιῶν, ὀλίγων εὐτυχῶς, ὅσοι ἐνασμενίζουσι εἰς τὸ νὰ λησμονῶσι τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν καταγωγὴν καὶ γλῶσσαν καὶ τὰς πρὸς τὸ ἔθνος κοινὰς ὑποχρεώσεις.

Δ. Βικέλα Λουκῆς Λάρας. Διήγημα. Μεταφρασθὲν σερβιστὶ μετὰ προλόγου καὶ σημειώσεων ὑπὸ τοῦ διδάκτορος Δραγοθεῖν Ἀναστασιέβιτς Ἐν Βελιγραδίῳ. 1913. Εἰς μικρὸν 8ον. σελ. VIII, 129.

Ὁ Λουκάς Λάρας τοῦ μακαρίτου Δημητρίου Βικέλα εἶνε ἐκεῖνο τῶν λογοτεχνημάτων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, ὅπερ εἶπερ τι καὶ ἄλλο διεδόθη διὰ μεταφράσεων παρὰ τοῖς ἀλλογενέσιν. Ἡ ἀφέλεια τῆς διηγήσεως, τὸ ἐλκυστικὸν τοῦ θέματος, ἐπιλαμβανομένου τῆς ὑπὸ τύπον διηγήματος παραστάσεως τῶν κυριωτέρων σκηνῶν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος, τὸ μικρὸν τῆς ἐκτάσεως, ὅς δ' εἶπειν καὶ τὸ διεθνὲς τῶν σχέσεων τοῦ συγγραφέως συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐλκύσῃ τοὺς ξένους μεταφραστὰς. Εἰς δὲ τὰς μέχρι τοῦδε μεταφράσεις ταύτας προστίθεται νῦν καὶ ἡ εἰς τὴν σερβικὴν, ἣν ἀνέλαβεν ὁ κ. Ἀναστασιέβιτς.

Μὴ γινώσκοντες δυστυχῶς τὴν σερβικὴν, εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰναγγελλωμεν ἐνταῦθα ἀπλῶς, μετὰ τὴν ἤδη ἐπιτευχθεῖσαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν νικηφόρον σύμπραξιν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων, τὴν γινομένην εὐχάριστον καὶ εὐοίωνον ἐναρξιν συσφίξεως καὶ τῶν πνευματικῶν δεσμῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Σερβίας, ἧς εὐχόμεθα τὴν ἐπ' αἰσίοις προκοπὴν. Οὐτε ἡμεῖς λησμονοῦμεν, ὅτι περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἀμφοτέρα τὰ φιλαῖθνη ἠτύχησαν διὰ γεναίων ἐθνικῶν ἀγῶνων νὰποτινάξωσι τὸν ἐπαχθὴν τουρκικὸν ζυγόν, τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην τιθέμενα ὡς ἀκρογωνιαῖον λίθον τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν προαγωγῆς, οὔτε οἱ Σέρβοι γίνονται ἀδιαφόρως ἐπιλήσμονες τῆς συμπτώσεως, ὅτι ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς

μεγάλης αὐτῶν ἐπαναστάσεως τὸ Βελιγγράδιον, τουρκοκρατούμενον ἀκόμη τότε, συνεδέθη, πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας Ῥήγα, ὅστις ἐν αὐτῷ εὗρε τὸν θάνατον. Καὶ δικαίως ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἐορτῶν τῆς ἐβδομηκονταετηρίδος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὁ τότε ἀντιπροσωπεύσας τὸ σερβικὸν Πανεπιστήμιον πρότασις αὐτοῦ κ. Γαβριήλοβιτς ἐπανάλαβε τὴν ῥήσιν ἑνὸς τῶν Σέρβων ἱστορικῶν, καθ' ἣν ὁ πρωτομάρτυς «ἀνήκει εἰς τοὺς Ἑλληνας ὡς ἐκ τῆς γενέτης αὐτοῦ, εἰς τοὺς Σέρβους ὡς ἐκ τοῦ θανάτου καὶ ὡς ἐκ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων εἰς ἅπαντα τὰ ἔθνη τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου».

Ἄλλ' ἢ ἀγνοια τῆς σερβικῆς γλώσσης δὲν ἐμποδίζει ἡμᾶς νὰ ἐκφράσωμεν τὰ ἡμέτερα συγχαρητήρια πρὸς τὸν μεταφραστὴν οὐ μόνον διὰ τὸ ὑπὲρ τῆς νέας ἐλληνικῆς ἐνδιαφέρον, οὐ γίνεται εἰς τὴν γῆρας ἐν Σερβίᾳ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς μεταφράσεως. Οὐδαμῶς δ' ἀμφισβῆλομεν περὶ αὐτῆς, ἐκ τῶν προτέρων γινώσκοντες ἐξ ἰδίας πείρας, ὅτι ὁ κ. Ἀναστασιέβιτς, ὅστις ἄλλως μητρόθεν συνδέεται οὐκ ὀλίγον πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἀριστα καὶ ἐννοεῖ καὶ λαλεῖ καὶ γράφει τὴν ἐλληνικὴν, καταλαβὼν δικαίως μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν ἐν Μονάχῳ ὑπὸ τὸν Krumbacher σπουδῶν αὐτοῦ τὴν ἀρτισύστατον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βελιγγραδίου ἔδραν τῆς βυζαντιακῆς καὶ νεωτέρης ἐλληνικῆς φιλολογίας. Συνεπλήρωσε δ' ὁ μεταφραστὴς τὴν χρησιμότητα τοῦ βιβλίου διὰ βιογραφικῶν ἐν τῷ προλόγῳ εἰδήσεων περὶ τοῦ συγγραφέως καὶ δι' ἑκατῶς μακρῶν ἐν τέλει σημειώσεων, δι' ἧν ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ εἰς τοὺς ὁμοεθνεῖς ἐπαρκέστερον γνωστὰ τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας γεγονότα ἐκεῖνα, ὧν ὁ Βικέλας ἀκροθιγῶς ἀπτεται ἐν τῷ Λουκῆ Δάρα.

Ὁ κ. Ἀναστασιέβιτς μελετᾷ, καθ' ἃ ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν, καὶ ἄλλα νεοελληνικὰ ἔργα, ἰδίως ἱστορικὰ, νὰ καταστήσῃ γνωστὰ εἰς τὸ σερβικὸν κοινόν. Καὶ εὐχόμεθα μὲν νὰ ἴδωμεν ταχέως ἐκπληρουμένην τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην, εὐχόμεθα δὲ καὶ ὅπως παρ' ἡμῖν γείνη ἔναρξις δημοσιεύσεως μεταφρασμάτων ἐκ τῆς σερβικῆς λογοτεχνίας. Ἡθέλωμεν δ' εἶσθαι εὐγνώμονες εἰς τὸν κ. Ἀναστασιέβιτς, ἂν καὶ τοῦτο τοῦ ἔργου ἠθέλεν ἐπιληφθῆ αὐτὸς πρῶτος.

Alice Gardner Lecturer and Ex-fellow of Newham College, Cambridge, *The Lascarids of Nicaea. The Story of an empire in exile. With eight illustrations and a map. Methuen and Co Ltd. London. [1912].* Είς μικρόν 8ον, σελ. XII, 321.

Μέχρι πρό δεκαεῖς ἐτῶν πλὴν αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου ἐκ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν τῶν ἀποσχισθεισῶν μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μόνον ἡ τῆς Τραπεζούντος εἶχεν ἀξιωθῆναι ἰδίᾳ μονογραφικῆς ἐξετάσεως ὑπὸ τοῦ Fallmerayer, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ τῆς Νικαίας, ἥς τὰς τύχας διεξοδικῶς πωρ, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ἰδίῳ ἔργῳ εἶχε πραγματευθῆναι, ὁ Finlay ἐν τῇ *History of Greece*, καθ' ἃ καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπείρου τὸ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἰδρυθῆναι δὲν εἶχε τύχει ἰδίου ἐρευνητοῦ. Ἀλλὰ τῷ 1898 ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου Μιγλιάρᾳκη τὸ ἀξιόλογον σύγγραμμα τὸ ἐπιγραφόμενον μὲν Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, ἀλλὰ συμπεριλαμβάνον καὶ τὴν μετ' αὐτῆς συναπτομένην ἱστορίαν τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, περὶ ἣν εἰδικώτερον ἠσχολήθη ὁ Ἰωάννης Ῥωμανός, οὐ τὸ ἔργον, καίπερ μὴ τυχὸν τῆς ἀναγκαίας τελευταίας ἐπεξεργασίας ἕνεκα τοῦ πρόωρου θανάτου τοῦ συγγραφέως, ἐξεδόθη μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ ἐπιμελείᾳ τοῦ Λαυρεντίου Βροκίη.

Ἦτο δ' ἡ ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας διὰ πολλοὺς λόγους ἀξία ἰδίας ἐξετάσεως, πρῶτον μὲν ὡς ἀναφερομένη εἰς τὰς τύχας δυναστείας, ἥτις συνεχίζει τὰς παραδόσεις τοῦ Βυζαντίου, καὶ θεωροῦσα ἑαυτὴν ὡς ἐν ἐξορίᾳ εὕρισκομένην, παρασκευάζει ἐν μέσῳ παντοίων ἀγώνων πρὸς τε τοὺς ἐθνικοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ὁμοφύλους τὴν εἰς ἣν ἀπεσκόπει ἐν καταλλήλῳ ὥρᾳ ἔξωσιν τῶν Λατίνων σφετεριστῶν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς βασιλευσύνης, δεῦτερον δὲ διότι καὶ δυναστῶν καὶ ἱεραρχῶν καὶ λογίων παρουσιάζονται ἐν αὐτῇ κατὰ τὴν βραχείαν αὐτῆς διάρκειαν ἐξαιρετοὶ μορφαί. Ἄλλως δὲ ἡ ὑπαρξίς αὐτῆς τοῦτο μὲν συμπέπτει πρὸς χρόνους, καθ' οὓς ἀνακοινοῦνται σπουδαῖα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα σχετιζόμενα πρὸς τὴν καθ' ὅλου ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας, τοῦτο δὲ καὶ πρὸς τὴν τῆς Ἑσπερίας ἱστορίαν δὲν εἶνε ὅλως ἄσχετος. Πράγματι ὁ ἐρευνητὴν αὐτὴν, καίπερ μὴ ἔχων ἀφορμὴν νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν σύγχρονον Ἀγγλίαν ἐν ταῖς μεγάλαις ἡμέραις τῆς Magna Charta καὶ τὴν Γαλλίαν τοῦ Φιλίππου Αὐγούστου καὶ τοῦ Λουδοβίκου Θ',

δὲν μένει ὁμοῦς ξένος ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν Γερμανίαν ἐπὶ τοῦ Φρειδερίκου Β', ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν Ῥώμην ἐπὶ τοῦ πάπᾳ Ἰννοκεντίου Ι'. Οὕτως ἡ Νίκαια ἐπὶ τῶν Λασκαριδῶν εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἐξακολουθήσας τοῦ Βυζαντίου, οὗ διασώζει τὰς παραδόσεις καὶ παρασκευάζει τὴν συνέχειαν. κληροδοτοῦσα εἰς αὐτὸ τὴν τελευταίαν δυναστείαν, τὴν τῶν Παλαιολόγων, ἧς ὁ γενάρχης εἶνε ὁ τελευταῖος μὲν τῶν βασιλέων τῆς Νικαίας, ὁ πρῶτος δὲ τοῦ Βυζαντίου μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Λατίνων ἀνάκτισιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ὑπὸ τοιαύτην ἔποψιν ἀντιληφθεῖσα τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας ἐπεχείρησε τὴν ἐξιστόρησιν τῶν κατ' αὐτὸ ἡ δεσποινὶς Ἀλίκη, ἀδελφὴ τοῦ ἐν Ὄξωνίᾳ ὀνομαστοῦ καθηγητοῦ τῆς ἀρχαιολογίας κ. Percy Gardner. Ἡ παιδείσις αὐτῆς, ἀξιωθεῖσας τῆς τιμῆς νὰ εἰσαχθῆ εἰς τὸ διδασκαλικὸν προσωπικὸν τοῦ ἐν Κανταβριγίᾳ κολλεγίου Newham, καὶ προγενέστεραι ἀσχολίαι περὶ τοῦ Βυζαντίου, ἃς ἐμφαίνει ἡ ἐκδοσις συγγραφῶν περὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου ὡς φιλοσόφου καὶ αὐτοκράτορος καὶ περὶ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, ὑπῆρξαν ἐπαρκῆ ἐφόδια πρὸς μελέτην τῶν πηγῶν καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν καὶ τῶν οἰκείων νεωτέρων συγγραφῶν στήριξιν τῆς νέας ἱστορικῆς παραστάσεως.

Καὶ ἔχει μὲν τὸ ἔργον κατὰ ταῦτα ἐπιστημονικὴν τὴν παρασκευὴν, ἀλλ' εἶνε γεγραμμένον ἄνευ φόρτου κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀγγλικῶν Essays, καὶ ἀναγινώσκειται ἀνέτως. Ἐὰ μὲν παλαιὰ καὶ γνωστὰ προσφέρονται ὑπὸ μορφήν νέων καὶ πολλάκις μετὰ πρωτοτυπίαις, τὰ δὲ νέα ἐκτίθενται ἐπὶ τὸ δογματικώτερον καὶ ἄνευ πολλῶν συζητήσεων καὶ ἀποδεικτικῶν συλλογισμῶν. Ἀλλὰ δὲν λείπουσιν ὁμοῦς αἱ ἀναγκαιόταται τοῦλάχιστον τῶν παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα. Καὶ ὀλοκλήρων δὲ τινῶν μικρῶν πηγῶν μετάφρασις ἀγγλικὴ παρέχεται ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἐν ἐπιμέτρῳ. Παρατηροῦμεν δὲ μόνον, ὅτι εἰς τὴν παράθεσιν ἑλληνικῶν χωρίων ἐν τε τῇ κειμένῳ καὶ ταῖς σημειώσεσιν ἔπρεπε νὰ καταβληθῆ μείζων προσοχὴ, ὡς δὲ νῦν ἔχουσιν ἀφθονοῦσι τυπογραφικῶν παροραμάτων. Καὶ ἄλλως δὲ ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι τὰ διορθωτέα. Οὕτως ἀντὶ Gregorionius ἀναγινώσκομεν Gregorius, ἀντὶ Chonae γράφεται Ohoniae.

Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων πηγῶν ἡ δεσποινὶς Gardner δὲν ἀπηξίωσεν, ὡς εἶκος, προσοχῆς καὶ τὰ νομίσματα τῶν Λασκαριδῶν, περὶ ὧν καὶ

ἴδιον μακρὸν σημείωμα παρατίθεται ἐν σ. 262. Τὸ σημείωμα τοῦτο ἠδόναιτο νὰ δώσῃ, εἰς αὐτὴν ἀφορμὴν νὰ πραγματευθῆ, καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῆς Νικαίας τὸ πρῶτον ἐμφανίσεως τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ κατὰ τὰ πρῶτ' ἡμῶν ἐκτεθέντα ἐν τῇ νέῃ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. 5' σ. 433 κ. ἐ. ἢ τοῦλάχιστον νὰ συζητήσῃ τὰ κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν καύτην.

Τὸ δὲ τελευταῖον κεφάλαιον ὅλον (σ. 263-269) ἀφιερῶται εἰς τὴν «Λογοτεχνίαν καὶ τὴν τέχνην ἐπὶ τῶν Λασκαριδῶν». Εἶνε δὲ τοῦτο ἐν τῶν ἀξιολογωτέρων τοῦ βιβλίου, καὶ βλέπομεν ἐν αὐτῷ ἀντιπαρερχομένους τοὺς δύο Ἀχομινάτους, τὸν Νικίτην (Χωνιάτην) καὶ τὸν Μιχαήλ, — οὗ ἄλλως ἢ συγγραφεὺς γινώσκει μόνον τὴν ὀλιγομνηστικὴν ἐκδοσιν, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ πρόσθετα ἔργα τὰ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Ῥώσου ἀρχιμανδρίτου Ἀρσενίου ἐν Νοβγορόδη τῇ 1901 καὶ ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. 5' σ. 3 κ. ἐ., — τὸν Νικηφόρον Βλεμμύδην, τὸν Γεώργιον Ἀκροπολίτην, τὸν πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Κύπριον, τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν Β'. Καὶ τὰ περὶ τῆς τέχνης δὲ λεγόμενα εἶνε ἐπαρκῆ, συμφώνως πρὸς τὸ σχῆμα τῆς ὅλης συγγραφῆς. Ἀξιόλογος δὲ νέα εἰσφορὰ εἰς τὰ περὶ αὐτῆς εἶνε τὰ περὶ τῆς παρὰ τὴν σημερινὴν πρωτεύουσάν τῆς Βουλγαρίας, τὴν Σοφίαν, μικρᾶς ἐκκλησίας τῆς Μπογιάννας. Ἐν ταύτῃ σώζεται ἡ εἰκὼν τοῦ κτίτορος, τοῦ σεβαστοκράτορος Καλογιάννη, κρατοῦντος τὸ κτίριον τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ ἀριστερᾷ, καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ ὡς καὶ τοῦ τσάρου τῶν Βουλγάρων Κωνσταντίνου Τοίχου καὶ τῆς τσαρίνης Εἰρήνης. θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Θεοδώρου Β' Λασκάρειος. Εἴμεθα δ' εὐγνωμόνες εἰς τὴν συγγραφέα ἐπὶ τῇ ἀναδημοσιεύσει τῶν εἰκόνων τούτων, ὧν ἡ τοῦ Τοίχου καὶ ἡ τῆς Εἰρήνης ἔγχρωμοι, ἐκ τῆς δυσπρόσιτου βουλγαρικῆς μονογραφίας τοῦ Balastscheff. Τούτων ἡ τῆς Εἰρήνης Λασκαρίνης προσθετέα εἰς τὸν ἐν τῇ Νέῃ Ἑλληνομνήμονι Τόμ. Ζ', 1910, σ. 401 κ. ἐ. κατάλογον τῶν εἰκόνων τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας καὶ εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν χάριν τῆς ἐν Ῥώμῃ ἐκθέσεως τοῦ 1911 ἀπαρτισθεῖσαν συλλογὴν τὴν ἀποκειμένην νῦν ἐν τῇ Μουσείῳ τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας. Ἄλλὰ σημειωτέον, ὅτι ἡ συγγραφεὺς, λέγουσα, ὅτι, καθ' ἃ νομίζει, αἱ εἰκόνες αὗται εἶνε αἱ μόναι σωζόμεναι σχετικαὶ πρὸς τὰ πρόσωπα τῆς ὑπ' αὐτῆς ἐκτεθείσης ἱστο-

ρίας τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, ἀπατάται, διότι σώζονται καὶ τέσσαρες εἰκόνες τοῦ Θεοδώρου Β' Λασκάρεως, ὡς ἴδε ἀναγεγραμμένας ὑπ' ἀρ. 375-378 τοῦ ἀνωτέρω καταλόγου (Νέου Ἑλληνομνημονος ἐνθ' ἀν. σ. 430).

Ἡ δ' ἀνασκόπησις τῆς ὅλης ἱστορικῆς ἐξελίξεως τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας ἐν τῇ πολιτικῇ, τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις ἀγεί τὴν συγγραφὰ εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν κατακλείδα τῆς συγγραφῆς. «Οἱ μαχηταί, οἱ πολιτευταί, οἱ λόγιοι καὶ αὐτοὶ οἱ καλλιτέχναι οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν περίοδον τοῦ ἐν ἐξορίᾳ βασιλείου δὲν δύνανται μὲν γὰρ ὑποστῆναι σύγκρισιν πρὸς τοὺς ἀνδρας ὠρισμένως προοδευτικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὑπῆρξαν ὁμως ἱκανοὶ νὰ συντελέσωσι τι, ἐπειδὴ εἶχον ἐκεῖνο, ὅπερ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ μεγίστη πηγὴ ἰσχύος τῶν ἀτόμων καὶ τῶν ἐθνῶν, τὴν πίστιν εἰς τὸν ἴδιον ἑαυτῶν προορισμόν. Ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς ἐνότης τις χαρακτῆρος καὶ προαιρέσεως, καθ' ὅσον οἱ μὲν πνευματικοὶ καὶ πολιτικοὶ αὐτῶν ἀγῶνες διαπνέονται ὑπὸ τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἰδεῶν, ἐπὶ δὲ τὴν θρησκείαν αὐτῶν ἐπέδρων ἐπ' ἀγαθῷ ἢ ἐπὶ βλάβῃ αἰσθημα ἐθνικὸν καὶ πόθοι πνευματικοί. Αἱ δὲ προσπάθειαι αὐτῶν ἐπεβράδυναν μὲν τὴν πονηρὰν ἡμέραν, καθ' ἣν αἱ ὠραιόταται τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ἐμελλον νὰ περιπέσωσιν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀσιανῶν, ἐπραξαν δὲ καὶ τι πλεον, διατηρήσασαι τὸ ζώπυρον τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν ὁ κόσμος ἦτο ὄριμος νὰποδεχθῆ τὰς μεγαλοφυεῖς αὐτοῦ καὶ ἀναζωογονητικὰς ἐπιδράσεις».

Baronne Diane de Guldenenone (née de Gobineau) L'Italie byzantine. Etude sur le haut Moyen-âge (400-1050). Paris. Ernest Leroux, éditeur. 1914. Εἰς 8ον μέγα, σελ. XVII, 537.

Ἡ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου οὔτε εἰς τοὺς Ἑλληνας εἶνε ἀγνωστος οὔτε εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. θυγάτηρ οὖσα τοῦ ἄλλοτε ἐν Ἀθήναις πρέσβεως τῆς Γαλλίας de Gobineau, γνωστοῦ ἐξ ἱστορικῶν συγγραφεῶν, ἰδίως περὶ τῆς Περσίας, ἐν αἷς δὲν ὑπῆρξε πάντοτε δίκαιος πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, προκαλέσας μάλιστα ἀντιρρητικὸν φυλλάδιον τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου, καὶ πολὺ πλείοτερον ἐκ φιλοσοφικοῦ συστήματος, ὅπερ τὴν σήμερον κρίνεται ἀξιὸν πολλῆς μελέτης, ἰδίως παρὰ τοῖς Γερμανοῖς, ὡς ἐκ τοῦ

γάμου αὐτῆς μετὰ τοῦ Δανοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ βασιλέως Γεωργίου Guldenchrone συνεδέθη πρὸς τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐπὶ μακρὸν διεβίωσε, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη σήμερον ὡς χήρα καὶ ἄπαις ἐν θαλερῷ γήρατι καὶ ἐν τῇ θρησκευτικῇ αὐτῆς ἀπομονώσει ἐν εὐαγέσιν ἰδρύμασι τῆς Ἰταλίας θερμὴν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν δευτέραν πατρίδα. Τὴν ἀγάπην δὲ ταύτην διεισάνωσε καὶ διὰ τῶν ἱστορικῶν αὐτῆς συγγραφεῶν, αἵτινες θέμα ἔχουσι τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμὸν. Τούτων ἡ ἐπιγραφομένη *L'Achaïe féodale*, ἐν ἣ πραγματεύεται τὰ κατὰ τὴν φραγκοκρατούμενην Πελοπόννησον, καίπερ ἐκδοθεῖσα ἐν Παρισίοις ἤδη τῷ 1886, διὰ τὸ ἐπιτυχὲς τῆς ἐρεύνης καὶ τὴν ζωηρότητα τῆς παραστάσεως δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀπηρχαιωμένη καὶ μετὰ τὴν ἔκτοτε ἀνάληψιν τοῦ αὐτοῦ θέματος ὑπὸ τοῦ νῦν ἐν Ῥώμῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας *sir Rennell Rodd* (*The princes of Achaïa and the Chronicles of Morea*. Ἐν Λονδίῳ. 1907. Τόμοι δύο) καὶ ὑπὸ τοῦ κ. Οὐίλλιαμ Μίλλερ ἐν τῇ ἀξαιρέτῳ ἐκείνῃ συγγραφῇ, ἣν, πλουτίσας διὰ προσθέτων σημειώσεων καὶ εἰκόνων, ἐξέδωκα τῷ 1909-10 ἐν διτόμῳ ἑλληνικῇ μεταφράσει ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἡ φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι.

Τοῦ αὐτοῦ δὲ πνεύματος ἐμφορουμένη, μετὰ μακρὸν διάλειμμα παρουσιάζεται καὶ πάλιν προσφέρουσα εἰς ἡμᾶς συγγραφὴν, ἐν ἣ συνδυάζεται ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς μετὰ τοῦ λατινισμοῦ. Τὴν φορὰν ταύτην πρόκειται περὶ τῶν βυζαντιακῶν κατακτήσεων ἐν Ἰταλίᾳ καὶ τῆς ἱστορίας τῆς βυζαντιακῆς Ἰταλίας.

Ἡ εἰσαγωγὴ πραγματεύεται τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφάνισιν τῶν γερμανικῶν φύλων, τὰς σχέσεις καὶ τὸν χαρακτήρα τῶν ἀγώνων αὐτῶν πρὸς τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ τὴν ἐκκλησίαν, τὰ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ κράτους καὶ τὸ ἀπέναντι τῶν βαρβάρων ἔργον ἑκατέρου τῶν νέων τμημάτων, ἀπολήγει δὲ εἰς τοὺς λόγους τῆς ἀρξαμένης ἀφανείας τῆς Ῥώμης μετὰ τὴν κτίσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐν θέσει ἐπικαιροτάτῃ χάριν τῶν πρὸς τοὺς Ἑσπερίους καὶ ἐξ Ἀνατολῆς πολεμίων. Ὁ νοῦς τῆς συγγραφῆς σταματᾷ μίαν στιγμὴν πρὸ τῶν ἀναμνήσεων ἐκείνων, καὶ δι' ἀποτόμου ἀποστροφῆς μετεχούσης λυρισμοῦ συσχετίζει τὰρχαῖα κλέα τοῦ Βυζαντίου πρὸς τοὺς νέους θριάμβους τῆς νικηφόρου Ἑλλάδος καὶ τὸν κτίστην τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς ἐκείνον, ὃν παρηκολούθει γαλουχούμενον ἐν τοῖς πατρικοῖς ἀνακτόροις κα!

ἠτύχησεν ἐν γήρατι νὰ ἐπευφημηθῆται μακρόθεν νικηφοροῦντα ἐν αἷς ἡμέραις ἐπεράτονε τὴν συγγραφὴν αὐτῆς. Διὸ τελευτᾷ ἡ Ἐξισχυγῆ διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὴν ἐργασίαν ταύτην ἤρχισα ἀπὸ μακρῶν ἐτῶν. Περαιτοῦσα δ' αὐτὴν σήμερον, δὲν δύναμαι νὰ ποφύγω τὸ νὰ χαιρετίσω μετὰ συγκινήσεως καὶ εὐλαθείας τὴν ἀνάστασιν τοῦ θριαμβεύοντος ἐλληνισμοῦ ὑπὸ δεῦτερον Κωνσταντῖνον τὸν Μέγαν.

Τὸ ἔργον, οὐ ἐπελήφθη ἡ βραυονίς, δὲν στερεῖται προγενεστέρων προδρόμων ἐρευνητῶν, τινῶν μὲν πραγματευθέντων μονογραφικῶς μέρη τῆς ἐν αὐτῷ ἐξεταζομένης ἐποχῆς, ἄλλων δ' ἀσχοληθέντων περὶ τὸ ὅλον περίπου, ἀλλὰ συντομώτερον ἢ συμπεριλαδόντων τὴν ἐξέτασιν τοῦ προκειμένου θέματος ἐν γενικαῖς συγγραφαῖς περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἰταλίας ἢ τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ δύναμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι γῶν τὸ πρῶτον παρουσιάζεται τὸ προκαίμενον θέμα ἐξερευνώμενον διὰ μακρῶν καὶ ὀλομερῶς ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τῇ βῆσει τῶν πηγῶν καὶ ἐν ἰκανῶς εὐρείᾳ παρακολουθήσει πολλῶν τῶν νέων βοθημάτων, ἰδίως τῶν γαλλικῶν. Καὶ ἐν μὲν τῇ χρήσει τῶν πηγῶν ἢ συγγραφεὺς ἐπωφελήθη πολὺ εὐρύτερον τὰς λατινικὰς ἢ τὰς ἐλληνικὰς (τῶν συλλογῶν ἐγγράφων τοῦ Spata καὶ τοῦ Trinchera ὡς καὶ τῶν Ἰταλοελληνικῶν τοῦ Ζαμπελίου οὐδεμίᾳ φαίνεται γενομένην χρῆσις), εἰς δὲ τὰ βοθητήματα εὐχαρίστως θὰ ἐδδέπομεν προστιθεμένην πλὴν τῶν συγγραφῶν τοῦ von Raumer, τοῦ Gregorovius, τοῦ Pastor καὶ ἄλλων ἰδίως τὴν μείζαν τῶν ἔργων τοῦ Calisse (Il governo dei Bisantini in Italia. ἐν Ταυρίνῳ 1885) καὶ τοῦ Hartmann (Untersuchungen über die Geschichte der byzantinischen Verwaltung in Italien. Ἐν Λειψία. 1889).

Ἄρχεται δὲ ἡ συγγραφὴ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν υἱῶν καὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδοσίου, καὶ ἐξικνεῖται μέχρι τῆς περὶ τὸ ἔτος 1050 τελείας καταλύσεως τῆς οὐχὶ ἀπαξ κλονηθείσης οὐδὲ πάντοτ' ἐκ ἴσης κρατικῆς ἐν Ἰταλίᾳ βυζαντιακῆς ἀρχῆς. Ἔβλεψε μακρὰ ἱστορία ἐξ αἰώνων καὶ ἡμίσεος μεστῶν περιπετειῶν, μεγάλης ἐπιβολῆς, περιέργων ἐπεισοδίων, πολέμων καὶ ἀποστασιῶν, διαπραγματεύσεων καὶ πρεσβειῶν. Πρὸ ἡμῶν ἀντιπαρέρχονται μεγάλα μορφαὶ ἡγεμόνων καὶ στρατηγῶν, ἱεραρχῶν, λογίων καὶ καλλιτεχνῶν. Μεταφερόμεθα ἐναλλάξ ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὴν Δύσιν, ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Ῥάβενναν καὶ τὴν Ρώμην, τὴν Βενετίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ

τὴν Σικελίαν, ἀπὸ τοῦ βυζαντικοῦ κράτους εἰς τὸν κόσμον τοῦ Ἰσλάμ, ἀπὸ τῆς Ἰταλίας εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν Καρολιῶν καὶ εἰς τὸ ἅγιον ῥωμαϊκὸν κράτος τῶν Γερμανῶν αὐτοκρατόρων. Διὰ τοῦ δαιδαλώδους τούτου λαδυρῦνθου χειραγωγεῖ ἡμᾶς ἡ συγγραφεὺς, εὐρίσκουσα πάντοτε τὸν τρόπον νὰ σαφηνίσῃ τὰς πολυσυνθέτους σχέσεις, νὰ παραστήσῃ καὶ ἐξηγήσῃ τὰς ἀντιθέσεις, φροντίζουσα πάντοτε νὰ χαρακτηρίσῃ δι' ὀλίγων, ἀλλὰ ζοιτηρῶν γραμμῶν τοὺς ὄρωντας καὶ εἰκονίσῃ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν, ἐν πάσῃ μὲν περιστάσει μετ' εὐλαδείας πιστῆ εἰς τὰ ὁῦντα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἱστοροῦσα *sine ira et studio*. Διὰ ταῦτα ἡ πολὺπλοκος ἱστορία τῶν αἰώνων, οὗς διεξέρχεται ἐν πολλῇ λεπτομερείᾳ, ἀναγινώσκειται ἄνευ κοπώσεως, ἀπ' ἐναντίας δὲ μετ' εὐχαριστήσεως καὶ ἐνίοτε μετ' ἀπολαύσεως. Ἐν τῶν ὠραιότερων κεφαλαίων εἶνε τὸ περὶ τῆς Θεοφανοῦς, τῆς ἀνεψιάς τοῦ Ἰωάννου Ἰζμιακῆ καὶ συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ὁθωνος.

Παρὰ τὸ πολυσύνθετον τῆς ὕλης ἢ κ. de Guidentrone κατῳρθωτε νὰ περιλάβῃ αὐτὴν εἰς δεκαπέντε μόνον κεφάλαια, τὰ ἐξῆς: α') Ἡ αὐτοκρατορία καὶ οἱ βάρβαροι (400-475), β') Ὁ γοτθικὸς πόλεμος (450-553), γ') Ἡ ἐξουχία, δ') Ἡ λαγγοδαρδικὴ Ἰταλία, ε') Ἡ κληρονομία τοῦ ἁγίου Πέτρου (590-774), ς') Ἡ κράτος τῶν Καρολιῶν (774-842), ζ') Ἡ Ἰταλία ὑπὸ τοὺς Καρολίδαις (842-887), η') Οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Σπολέτου (888-898), θ') Ἡ βυζαντιακὴ παλινῶρθωσις (898-950), ι') Οἱ Λαγγοδάροι ἡγεμόνες (900-950), ια') Ἡ γερμανικὴ Ἰταλία (950-973), ιβ') Αἱ δύο αὐτοκρατορίαι (967-973), ιγ') Θεοφανῶ (973-994), ιδ') Περὶ τὸ ἔτος 1000 (995-1003) καὶ ιε') Ὁ οἶκος τοῦ Τούσκλου.

Stamatios B. Psaltes Grammatik der Byzantinischen Chroniken. Göttingen. Vanderhoek und Ruprecht. 1913. Εἰς 8ον σελ. XI, 394.

Καθ' ὃν χρόνον ἐδημοσίευσεν ἐν Βερολίῳ τῷ 1856 ὁ E. Mullach τὴν Γραμματικὴν τῆς δημῶδους ἑλληνικῆς γλώσσης (*Grammatik der griechischen Vulgärsprache*), ἐπόμενος μετὰ αἰῶνας ἔδους εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα ζήσαντος Νικολάου Σοφριανοῦ, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον οὐ ἐπελαμβάνετο ἤτο θέμα περιεργείας μᾶλλον ἢ ἐπιστημονικῆς ἀνάγκης,

ἐπειδὴ μόλις που εἶχε γείνει ἀκόμη αἰσθητὴ ἡ μεγάλη σημασία τῆς ἐνότητος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τῆς ὑποχρέωσις τῆς παρακολουθήσεως τῶν φαινομένων αὐτῆς διὰ πάντων τῶν αἰώνων ὡς μὴ παρουσιαζούσης σὺν τῷ χρόνῳ διαφθοράν, καθ' ἣ ἐνασμένιζόν τινες πιστεύοντες, ἀλλ' ἐξέλιξιν. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὀρμώμενοι ἤρξαντο κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους διάφοροι φιλόλογοι μελετώντες τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἐν εἰδικαῖς συγγραφαῖς ἢ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιγραφῶν ἢ ἐν τοῖς καπύροις ἢ ἐν ταῖς συγγραφαῖς τῶν χρόνων τῶν διαδόχων ἢ παρὰ τοῖς ἀττικισταῖς ἢ ἐν τῇ Γραφῇ ἢ τέλος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς συγγραφεῦσι καὶ ἐν τῇ νέᾳ ἐλληνικῇ. Τοιοῦτος δὲ καταμερισμὸς τῆς ἐρεύνης εἶνε δεδικαιολογημένος ἀφ' οὗ χρόνου διεγνώσθη τὸ ὑπὸ ἐπιστημονικὴν ἐποψιν ἰσότιμον ἀπασῶν τῶν περιόδων τῆς γλωσσικῆς ἀναπτύξεως. Ὅρθως δὲ λέγει ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐνταῦθα ἀγγελλομένου βιβλίου, ἀρχόμενος τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, ὅτι «Ἡ διάγνωσις τῆς οὐσίας τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐξελιξεως αὐτῆς ἡ ὀφειλομένη εἰς τὴν νέαν γλωσσικὴν ἐπιστήμην ἤγαγεν εἰς τὸ νὰ μὴ παραμελήται σήμερον ἡ μετακλασικὴ περίοδος γλώσσης τινὸς ὡς φάσις γλωσσικῆς διαφθορᾶς, ἀλλὰ νὰ θεωρηται ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων ὡς φυσικὸν προϊόν τῆς ἐξελιξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς γλωσσικῆς ἱστορίας ἐπ' ἰσῆς σπουδαίον καθ' ἣ αὐτὴ ἡ κλασικὴ περίοδος».

Συνιδῶν δὲ ὀρθῶς ὁ κ. Ψάλτης, ὅτι δυστυχῶς δὲν προεχωρήσαμεν ἀκόμη ἐν τῇ ἐρεύνῃ ταύτῃ ὅσον ἔδει, «ἐπειδὴ ὑπάρχουσιν ἀκόμη περίοδοι τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, αἵτινες ἢ ἐν μέρει μόνον καὶ ἀνεπαρκῶς ἐξετάσθησαν ἢ καθ' ὅλου ἀναμένουσιν ἀκριβεστέραν ἐξερεύνησιν», ἐπεχείρησε τὴν γραμματικὴν ἐξέτασιν μιᾶς τῶν σκοτεινοτάτων περιόδων, τῆς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μέσων αἰώνων περὶ τὸ 500 μ. Χ. μέχρι τοῦ ἔτους 1260. Καὶ ἐπραγματεύθη μὲν ὁ Dietrich ἐν ταῖς ἐρεύναις ταῖς ἀναφερομέναις εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῶν ἐλληνοιστικῶν χρόνων μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ ταύτην τὴν περίοδον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἰδίαν ἐαυτοῦ ὁμολογίαν καὶ καθ' ἣ μαρτυρεῖ ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρόντος βιβλίου, ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν μᾶλλον τὰς ἐπιγραφὰς, τοὺς καπύρους καὶ τὰ γλωσσάρια ἢ τὰ λογοτεχνήματα τῆς περιόδου ταύτης. Διὸ ἀνέλαβεν ὁ κ. Ψάλτης νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τῶν χρόνων ἐκείνων,

βέβαιος ὢν, ὅτι οὕτως ἀναπληροῦν μέγα κενόν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπιχειρήσας ἀπέθλεισεν οὐκ ἄνευ λόγου τοὺς τε ὑμνογράφους, τοὺς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς θεολόγους τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐξετασθείσης ἐποχῆς, ἅτε ἕνεκα τῆς ἀπεικιστούσης αὐτῶν γλώσσης μὴ παρέχοντας πλὴν τῆ ἐλαχίστην ἐνόησε ὕλην πρὸς μελέτην τῆς ἐν τοῖς χρόνοις ἐν οἷς ἐξῶν καταστάσεως τῆς ζώσης γλώσσης τοῦ λαοῦ. Ἄλλως δ' ὅμως ἔχει τὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τοὺς χρονογράφους τοὺς χάριν τοῦ λαοῦ γράφοντας καὶ ἐπομένως μεταχειριζομένους γλώσσαν δημωδεστέραν. Διὸ ἐξήτασε τοὺς ἐξῆς χρονογράφους, τὸν Ἰωάννην Μαλάαν, Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχέα, τὸ Πασχάλιον Χρονικόν, Γεώργιον τὸν Σύγκελλον, Θεοφάνην τὸν Ὁμολογητὴν, τοὺς μετὰ τὸν Θεοφάνην, τὸν πατριάρχην Νικηφόρον, Γεώργιον τὸν Μοναχόν, Συμεὼν τὸν μάλιστατρον, Λέοντα τὸν γραμματικόν, τὸν Γεώργιον Κεδρητὸν, τὸν Κωνσταντῖνον Μυνασσίην, τὸν Μιχαὴλ Γλυκᾶν, τὸν Ἰωὴλ καὶ Ἰωάννην τὸν Σικελιώτην, πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τῶν ἱστορικῶν τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν ἕνεκα τοῦ δημωδεστέρου χαρακτήρος τῆς γλώσσης αὐτῶν. Εὐδαία δὲ θὰ ἦτο, ἀφ' οὗ συμπεριελήφθη εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ὁ Δούκας, καὶ ἡ ἐξέτασις τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης ἐν οἷς χωρίοις ἄπτεται τοῦ δημῶδους λόγου (Ἴδε περὶ αὐτῶν *J. Kalitsunakis* Mittel- und neugriechische Erklärungen bei Eustathios ἐν ταῖς Mitteilungen des Seminars für Oriental Sprachen Jahrg. XII (1909) Abteilung II. Westasiatische. Studien σ. 1 κ. ἐ. Jahrg. XIII (1910) σ. 91 κ. ἐ. Jahrg. XVI (1913) σ. 99 κ. ἐ.), τῆς δημωδεστερας διατυπώσεως Νικητῆ τοῦ Χωνιάτου, τοῦ ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Βόννης μετὰ τὸν Δούκαν βραχέος χρονικοῦ καὶ τῶν ἐν τοῖς κώδιξι βραχέων χρονικῶν σημειωμάτων ἢ ἀνθυμῆσεων, ὧν νῦν πρόκειται ἢ συλλήθδην ἐκδοσις ἐν τῷ Νέῳ Ἑλληνομνημονίῳ Τόμ. Ζ', σ. 129 κ. ἐ. Καί τινες δὲ τῶν βίων ἁγίων τῶν δημωδέστερον γεγραμμένων συναντήσαν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς περιόδου ταύτης. Τὰ δ' ἐν τῇ δημῶδει γεγραμμένα ποιήματα τοῦ Θεοδώρου Προδρόμου καὶ τοῦ Μιχαὴλ Γλυκᾶ ἀπέκλεισε μὲν βεβαίως ὁ κ. Ἐλάτης, ἅτε θέλων χάριν μεζονος ἐνόητος νὰ περιορισθῆ εἰς πεζογράφους, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε δὲν ποιεῖται περὶ τούτου λόγον.

Ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ ἐν τῷ Προλόγῳ αὐτοῦ τὸ σύστημα τῆς

ερευνῆς, ὅπερ ἠκολούθησε. καὶ ἀναγράφει τοὺς γενικοὺς χαρακτήρας τῆς γλώσσης τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐξετασθέντων συγγραφέων, οὓς συγκεφαλαιώνει διὰ τῶν ἐξῆς: Συνάπτοντες τὸν ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸν ἀπάντων τῶν ὑφ' ἡμῶν ἐξετασθέντων συγγραφέων εἰς γενικὴν τινα παρατήρησιν, εὐρίσκομεν, ὅτι οὗτοι, θεμιρούμενοι καθ' ἑκάστους, παρουσιάζουσιν ἀξίως λόγου διαφοράς γλώσσης καὶ ὕφους, ἀναγομένας εἴτε εἰς τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, ὅτε καὶ ὅπου ἐγράφησαν τὰ ἔργα αὐτῶν, ἢ εἰς τὴν διάφορον αὐτῶν παίδευσιν. Καὶ τὰ μὲν δύο ἀρχαιότερα τῶν χρονικῶν, τὸ τοῦ Μαλάλα καὶ τὸ Πασχάλιον, παρέχουσιν ἀξίως λόγου ἰδιορρυθμίαν, μὴ εὐρίσκόμενας ἐν τοῖς ἄλλοις χρονικοῖς, ἢ δὲ γλώσσα τῶν μεταγενεστέρων χρονικῶν παρέχει σχεδὸν τὴν αὐτὴν εἰκόνα μετ' ὀλίγων διαφορῶν, αἵτινες ἐξηγουνται ἐκ τοῦ λόγου, ὅτι τινὲς τῶν χρονογράφων τούτων (Θεοφάνης, οἱ μετὰ Θεοφάνην, Λέων ὁ γραμματικὸς, Θεοδόσιος) εἶνε μᾶλλον ἐπιρρεπεῖς πρὸς δημιώδεις ἐκφράσεις, ἐν ᾗ παρὰ τοῖς ἄλλοις (Γεωργίῳ τῷ Μοναχῷ, Συγκέλλῳ, Κεδρηνῷ, Σκυλίτῳ) τὰ λαϊκὰ ταῦτα στοιχεῖα, εἰ μὴ ἀποφεύγονται τελείως, ἀλλ' εἶνε ὅμως ἱκανῶς σπάνια».

Καὶ ὁμολογεῖ μὲν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι ἰδίως ἐπεδίωξε τὸ πλήρες ἐν τῇ ἀναγραφῇ τῶν γλωσσικῶν ἐκείνων φαινομένων τῶν ὑπομνησκόντων τὴν νέαν ἑλληνικὴν, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἦν παρέχει εἶνε οὕτω μεγάλη καὶ ὁ πλοῦτος τῆς ἄλλης βίτης τοῦ βιβλίου αὐτοῦ οὕτω πολὺς, ὥστε εἶνε ἀξίος θερμοῶν ἐπαίνων διὰ τὴν καρτερίαν καὶ τὸν ζῆλον μετ' ὧν εἰργάσθη. Διὸ εὐχόμεθα, ὅπως μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας ἀσχοληθῆ καὶ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ συντακτικοῦ τῆς αὐτῆς περιόδου, οὗ ὑπισχνεῖται ὁμοίως τὴν ἐκδοσιν.